

Derleme

Dijital Çağda Kırgızistan'da Radyo Yayıncılığı

Hamza Çakır (Prof. Dr.)
Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
hamzamertcakir@gmail.com

Topçugül Narmamatova (Arş. Gör. Dr.)
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İletişim Fakültesi
tuma_2010@yahoo.com

Başvuru Tarihi: 21.04.2020
Yayına Kabul Tarihi: 02.06.2020
Yayınlanma Tarihi: 24.07.2020
<https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.724404>

Öz

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte son zamanlarda geleneksel kitle iletişim araçlarında önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Özellikle de geleneksel medyanın internet aracılığıyla yeni medya ortamında yeniden üretilmesi, onun daha da etkin hale gelmesini sağlamıştır. İcat edildiği ilk yıllarda önemli ve etkili kitle iletişim aracı olarak nitelendirilen radyo yayıncılığı da yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği değişimlere ayak uydurmaya başlamış ve hem karasal, hem uydu ve hem de dijital alanlarda yayına çıkmaya başlamıştır. Radyo yayıncılığının dijital alana geçmesi bir taraftan dinleyicilerin sayısını artırırken, diğer taraftan da dış ülkelerde yaşayan Kırgız vatandaşların ülkeleriyle ilgili haberlerden anlık haberdar olmalarına olanak sağlamıştır.

Bu bağlamda Kırgızistan'da radyo yayıncılığının gelişimi, günümüzdeki durumu, dijital yayıncılığa geçiş süreci, günümüzde Kırgızistan'da yayın yapmakta olan karasal, uydu ve dijital radyo kanalları, onların gelişim perspektifleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre dijitalleşme sürecinin Kırgızistan'daki ulusal radyo kanallarını olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Yeni Medya, Radyo, Dijital Çağ, Dijital Yayıncılık.

Compilation

Radio Broadcasting in Kyrgyzstan in Digital Age

Hamza Çakır (Prof. Dr.)
Erciyes University Faculty of Communication
hamzamertcakir@gmail.com

Topçugül Narmamatova (Res. Asst. Ph.D.)
Kyrgyz-Turkish Manas University Faculty of Communication
tuma_2010@yahoo.com

Date Received: 21.04.2020

Date Accepted: 02.06.2020

Date Published: 24.07.2020

<https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.724404>

Abstract

With the development of new communication Technologies, significant changes and transformations in traditional mass media have been experienced. In particular, the reproduction of traditional media in the new media environment through the internet has made it even more effective. Thus, radio broadcasting, which was described as an important and effective mass communication tool in the first years when it was invented, has begun to adapt and broadcast in both terrestrial and satellite and digital areas. The transition of radio broadcasting to digital space has increased the number of its listeners and on the other hand, it enabled citizens living abroad to be informed of news about Kyrgyzstan.

In this context, it is aimed to give information about the development of radio broadcasting in Kyrgyzstan, its current situation, the process of transition to digital broadcasting, the radio channels which broadcast in both terrestrial and satellite and digital areas and about their development perspectives. According to the results of the research, it was revealed that the digitization process positively affected the national radio channels in Kyrgyzstan.

Keywords: Kyrgyzstan, New Media, Radio, Digital Age, Digital Broadcasting.

1. Giriş

XX. yüzyılın sonlarına doğru dünyada yaşanan bilgisayarlaşma süreci ve buna bağlı olarak internetin ortaya çıkması, zaman içerisinde gelişmesi birçok alanda değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişimler küreselleşme sürecinin daha da hızlanmasını ve Mc Luhan'ın belirttiği gibi dünyanın küçük bir köye dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum sadece iletişim alanında değil, toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel temel alanlar başta olmak üzere hemen hemen bütün alanları yeniden dönüşüme zorlamış ve bu dönüşümü gerçekleştirebilen ülkeler dünyada başat rol oynamaya başlamışlardır.

Dijitalleşme ile ortaya çıkan yeni iletişim ortamları ve araçları ise çok kısa sürede gerek bireylerin, gerekse kurum ve kuruluşların vazgeçilmezleri arasında yerlerini almışlardır. Doğası gereği, zaman ve mekân kavramlarını ortadan kaldıran, hızlı etkileşim fırsatı sunan, uzakları yakınlaştıran ve oldukça düşük maliyetli olan yeni iletişim teknolojileri yaşamın her alanında etkili olmaktadır. Geleneksel medyanın dijital alana geçmesi, şüphesiz beraberinde birçok avantaj ve dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Çalışmamız kapsamında ortaya çıktığı andan itibaren çok etkin kitle iletişim aracı olan radyo yayıncılığı da hem yapısal açıdan hem de hedef kitlesi açısından bu süreçte önemli değişim ve dönüşümlere uğramıştır. Yapısal açıdan ele alındığında radyonun başlangıçta sadece karasal alanda yayın yapma ve yerel, en çok ulusal bölgelere ulaşma imkanı varken, günümüzde ise hem dijital hem de uydu alanında ulusötesi nitelikte yayın yapabilmektedir. Hedef kitlesi yani dinleyicileri açısından ele alındığında ise eskiden radyo dinleyicileri edilgen olarak nitelendirilirken, günümüzde ise dinleyicisi aktif, diğer bir deyişle katılımcı dinleyici konumunu almıştır. İçinde bulunduğumuz dijital çağda radyo dinleyicisi radyo yayınlarını sadece radyo aracılığıyla değil, internet aracılığıyla modern cihazlarla online olarak dinleme fırsatına da sahip olmuştur.

Diğer gelişmiş ülkelerde dijital yayıncılık artık toplumun önemli ve vazgeçilmezi olurken, Kırgızistan'da da kitle iletişim araçları 2010'lu yıllar sonrası dijital yayıncılığa önem vermeye başlamıştır. Son iki senedir ülkenin cumhurbaşkanlığı tarafından Kırgızistan'da "Dijitalleşme yılı" olarak ilan edilmiştir. Dijitalleşme sürecinden kastedildiği gibi ülkenin hem yayıncılık alanında hem de yönetsel ve diğer alanlarda dijital sürece geçmenin ön plana çıkartılması amaçlanmaktadır. Bu makalede "Dijitalleşme Yılı"nda radyo yayıncılığındaki gelişimler bazı özel ve devlet statülü radyo kanalları örneğinde değerlendirilmektedir.

1.2. Bilgi Çağından Dijital Çağa Geçiş: Yeni Medya

Geçtiğimiz yüzyıllara baktığımızda bütün yaşam tarzlarının ve gelişmelerin toplumdaki belli icatlara göre evrildiğini anlayabiliyoruz. Örneğin ilk çağlarda insanoğlunun hayvancılık yaşam biçiminden tarımcılığa geçmesi tarımı keşfetmesiyle başlamıştır. Daha sonra buhar makinesinin icat edilmesi ise dünyada toplumların endüstrileşmesini sağlarken, baskı makinesinin keşfedilmesi de dünyada okuyan-yazan toplumların gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bilginin ön plana çıkması bilgi toplumunun gelişmesini ortaya çıkarmışken, günümüz dünyasında yeni dijital teknolojilerin gelişmesi dijital toplumu beraberinde getirmiştir.

Bilim insanları tarafından bilgi toplumuna birçok tanım yapılmıştır. Onlardan biri de bilgi toplumunun bilginin üretilmesini, depolanmasını ve dağıtılması süreçlerini ön plana çıkaran ve bilginin de toplumda en önemli faaliyet olduğunu belirten toplumun bir türüdür. Bilgi toplumu bilgi ekonomisine dayanır ve bilgi toplumunda gayri safi milli

gelirin yarısından fazlası bilgi sektörüne yatırılır. Bilgi toplumunun en belirgin özelliği de üretimin temel kaynağı bilgi ve bilgiye dayalı etkinlikten oluşur. Bu durumda toplumsal ve kültürel süreçler vazgeçilmez bir biçimde yeni teknolojilere ve enformasyona bağlı olur. Bilgi toplumunda bilgi en önemli toplumsal ürün olarak nitelenir ve bilgi çağı da servet yaratımında bilginin ön plana geçtiği dönem olarak tanımlanır (Öztürk, 2013, s.28). Dijital toplum ise Castells'in (2001, s.405) belirttiği gibi bilgi ağları, bilgi bağlantıları, bilişim sistemleri ve sembol iletimleri temelinde örgütlenmiştir ve bu kültüre de internet kültürü adı verilmiştir. Günümüzde yaşadığımız dijital çağda nesillerde de farklılaşmalar söz konusu olmaktadır. Daha doğru bir deyişle 1980'li yıllar öncesi doğan nesiller dijital göçmenler olarak, 1980'li yıllar sonrası doğanlar da dijital yerliler olarak isimlendirilmektedir. Dijital göçmenler dijital çağda doğmuş olan dijital yerlilerden farklı olarak sanal gerçekliğe aşina olmayıp daha sonra uyum sağlayan nesildir. Dijital yerliler ise 1980'li yıllar ve daha sonraki yıllarda dünyaya gelen kuşaktan oluşmakta ve "Millennials (binyılın öğrencileri), Digital Natives (dijital yerliler), Net Generation (internet nesli), The Gamer Generation (oyun nesli), Next Generation, N-generation (yeni nesil), Cyber Kids (siber çocuklar), Homo Zappiens (zaplayan insan), Grasshopper Mind (çekirge zihin)" gibi isimlerle de anılmaktadırlar (Şahin, 2009, s.156).

Dijital teknoloji ve nano teknolojinin etkisi altına iletişim ve haberleşme alanında ortaya çıkan gelişimler yeni medyanın geleneksel medyanın yerine geçmesini sağlamıştır. Eskiden haberleşme süreci telefon, terminal ve fakslarla yapılmış iken günümüzde bu işlem yeni medya aracılığıyla yapılmaktadır. Bu nedenle de geleneksel medya türleri yeni medya ortamına adapte olmaya çalışmakta ve bu ortam koşullarına göre de yayına çıkmaktadır. Günümüz dünyasında ismini sıkça duyduğumuz dijital medya, yeni medya ve sosyal medya gibi kavramlar bilgisayar ve internet tabanlı dijital teknoloji tarafından oluşturulan yeni medya ortamını tanımlamak için kullanılmaktadır. Bilgisayar, internet, cep telefonları, oyun konsolları, online banka hizmeti gibi günümüzde kullandığımız teknoloji türleri dijital ya da yeni medya başlığı altında değerlendirilmektedir (Gürcan, 2013, s.67).

Yeni medya kavramı 1970'li yıllar sonrası bilgi ve iletişim alanında yapılan çalışmalarda ortaya çıkmış olan bir kavramdır Yeni medya kavramı bilim adamları tarafından 1970'li yıllarda dile getirilmiş ise de 1990'lardan sonra hızla gelişen yeni iletişim teknolojilerinin sayesinde yeni ivme kazanmış ve araştırma konusu olmuştur. Temel olarak bakıldığında yeni medyayı geleneksel medyadan ayıran üç temel özelliğinden bahsedilebilir. Bu özellikleri Geray (2003, s.18) şu şekilde sıralamaktadır:

- **"Etkileşim:** İletişim sürecinde etkileşimin varlığı gereklidir. Alıcı ve verici tarafların eş zamanlı iletişimi söz konusudur.
- **Kitlesizleştirme:** Büyük bir kullanıcı grubu içinde her bireyle özel mesaj değişimi yapılabilmesini sağlayacak kadar kitlesizleştirici olabilir.
- **Eşzamansız Olabilme:** Yeni iletişim teknolojileri birey için uygun bir zamanda mesaj gönderme veya alma yeteneklerine sahiptir. Aynı anladık gerekliliğini ortadan kaldırırılar".

Yeni medyanın sahip olduğu teknolojik altyapı sayesinde sunduğu imkanlar insanların zamana ve mekana bakmaksızın istediği zaman istediği bilgiye ulaşmasını sağlamış, özellikle de çift taraflı bilgi alış-verişinin sağlanması ile geleneksel medyadan çok daha kullanılabilir hale gelmiştir. Böylece de geleneksel medya yeni medya ortamlarına ayak uydurmaya yönelmiş böylece de geleneksel medyanın yeni medyada yöndeşmesi söz

konusu olmuştur. Böyle de olsa iletişim alanında yapılan birçok araştırma her iki medya türünün birbirinden ayrı olarak gelişemeyeceğini, birbirini destekleyerek, birbirine ayak uydurarak günümüz dünyasında bugünkü noktaya ulaştığını açıkça göstermektedir. Çünkü geleneksel medya yeni medyayı topluma sesini duyurmada araç olarak kullanmakta ise, yeni medya da geleneksel medyayı arşivlenen bilgiye ulaşmada bilgi kaynağı niteliğinde kullanmaktadır. Böylelikle de bu iki medya türü günümüz dünyasında toplum bireyleri tarafından vazgeçilmesi kolay olmayan araç olmaktadır.

1.3. Dijital ağda Radyo Yayıncılığı

Radyonun yayın olarak topluma sunulması 20. yüzyılın ilk çeyreğinde olmuştur. Ancak radyo dalgalarının bulunuşu, uygulaması, radyo aracının geliştirilmesi gibi çalışmalar daha eski dönemlerde başlamıştır. Maxwell'in 1860'lı yıllarda elektromanyetik dalgaların varlığını ve bu dalgaların sesi aktarabileceğini ileri süren teorisi esasında 1880'lerde H.Hertz tarafından uygulamaya dönüştürölür. Hertz'ın uygulamasından sonra 1895'te ilk insan sesi Marconi tarafından İtalya'da yapılır. Daha sonra 1907'de Marconi, telsizi bularak insan sesini ilk defa kıtalararası mesafeye gönderir. D.Forest ise 1907'de insan sesi ve müziği "boşluk tüpü"nü bularak radyo yayıncılığa geçişini sağlar. Daha sonraları FM ve stereo yayınların bulunması radyo yayıncılığının gelişimini beraberinde getirir (Aziz, 2002, s.5-6).

Radyonun bir kitle iletişim aracı olduğunu kanıtlaması Batı'da 1930'lardan, Türkiye'de ise 1940'lardan itibaren gerçekleşmiştir. Radyo kendisini kitlelere, milyonlarca, giderek milyarlarca kişiye mal edecek ilk patlamasını 1. Dünya Savaşı ertesinde gerçekleştirmiş, bu patlama daha çok radyonun savaş yıllarında önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Radyonun ticari potansiyelini ilk keşfeden ise Amerikalılar olmuştur. ABD'de radyo üretimi bir sanayi dalı olmuş ve radyo yayınlarının reklam iletmek için kullanılabileceğinin farkına erkenden varılmıştır. 1930'lara geldiğinde radyo sadece Amerika'da değil Avrupa'da da tam bir kitle iletişim aracı olma özelliğini kazanmıştır (Pekman'dan akt.Kuyucu, 2013, s.375). Böylece kitle iletişim araçlarının içinde kendi yerini bulan ve gün geçtikçe gelişerek etkili iletişim araçlarından birine dönüşen radyo yayıncılığı 1990'lar sonrası internetin bulunması ve 2000'lere geldiğinde iletişim araçları ve internet teknolojisinin yöndeşmesiyle dijital alana geçmiştir. 1980'li yıllarda varlığını hissettirmeye başlayan, 1990'lı yıllardan sonra da uydu sistemlerinde, kablolu radyo ve televizyon yayınlarında kullanılmaya başlayan ve internette devam eden dijital alan, sadece iletişim ortamlarını değil iletişimin kendisini, hatta kullanıcılarını da dönüşüme uğratmıştır (Çetin ve Özgiden, 2013, s.173).

Geleneksel yayıncılıktan dijital alana geçiş radyo için de birçok avantajları beraberinde getirmiştir. Bir taraftan eskiden sadece işitsel olarak çalışırken günümüzde ise görselleşerek somut hal almıştır. Özellikle de radyonun online ortamına geçmesi daha geniş alanı kapsamasına olanak sağlamıştır. Radyo yayıncılığının gelenekselden dijital alana geçmesinin ne gibi avantajlar sağladığını birçok bilim insanları dile getirmiştir. Örneğin O'Neill (2009, s.250) radyo yayıncılığının dijital alana geçmesinin onun bilgi iletişim teknolojileri ve dijital yayıncılıkla ortaya çıkan çoklu medya ortamına uyum sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Horoz (2008, s.12) internet üzerinden yayın yapan dijital radyoların frekans bulma sıkıntısı olmadığını ve farklı formatlarda yayın yapmakla internet erişimi olan akıllı telefonlar aracılığıyla dinleyici kitlesine ulaşabildiğini öne sürmektedir. Bonini (2015, s.21) ise geçmişte pasif dinleyicisi ve etkileşimsiz yayın türü olan radyo yayıncılığının yeni medya ve sosyal ağ platformları sonucu görselliğe, aktif dinleyicilere ve etkileşimli yayın yapısına sahip olduğunu söylemiştir (Akt.

Yılmaz, 2020, s.33). Dijital ortama geçen radyonun sunduğu olanakları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Ses Kalite Düzeyi
CD/R-DAT standartlarıyla aynı kaliteye sahip yüksek kaliteli stereo (iki kanallı) ses
2. Ses Kontrol İşaretleri
Ses kontrol verilerinin iletimi (Sesin şiddeti, dinamik alan basıncı, matrisleme vb.)
3. Hizmet Türleri
Yüksek kalitede stereofonik ve monofik ses
4. Yayının Dağılımı
Yerli, bölgesel ve ulusal yeryüzü VHF/UHF şebekeleri ve bunların karma kullanımı
5. Yayın Verileri
Her bir program sinyaline ilişkin Radyo Program Bilgisi
6. Ara Bağlantılar
7. Servis Olanakları
8. Kullanımda Evrensellik
9. Spektrum Verimliliği
10. İşletim Koşulları
11. Tesisat (Balabanlar, 1997, s.108).

Geleneksel yayıncılıktan dijital yayıncılığa geçen radyo özellikle de ulusal radyoların gelişimine önemli katkıda bulunmuştur. Eskiden sadece yerel ve/veya ulusal alanda yayın yapma olanağına sahip olan radyo kanalları artık uluslararası alanda da sesini duyurmaya başlamıştır. Özelde Kırgızistan gibi gelişmekte olan ülkelerdeki yerel kitle iletişim araçları böyle bir imkan ile diğer komşu ve akraba devletlerle bilgi alış-verişinde önemli gelişmeler yaşamıştır.

1.4. Anaakım İletişim Kuramları Bağlamında Yeni Medya ve Dijital Radyo Yayıncılığının Değerlendirilmesi

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan dijitalleşme süreci ve bu sürecin hızlanmasında önemli püf nokta haline gelen yeni medya türleri ve dijital alana geçen radyo yayıncılığı haber üretim ve yapımından tutun haber iletiminde ve kullanılmasında, insanlarda farkındalık yaratılmasında önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla da günümüzde tüm toplumsal gelişmeleri doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkileyen dijitalleşme süreci, yeni medya türleri ve dijital radyo yayıncılığının kitle iletişim alanında geliştirilen anaakım kuramları çerçevesinde değerlendirilmesinde fayda vardır. Özellikle de anaakım iletişim kuramlarının içinden 1960-80'li yıllar içerisinde geliştirilen kuramlardan Sihirli Mermi, Kullanımlar ve Doyumlar ve Difüzyon kuramları çerçevesinde bir değerlendirme yapmak doğru olacaktır.

Sihirli Mermi kuramına göre, göndericinin gönderdiği mesaj, alıcı konumundaki bireylerin davranışını etkilemektedir. Bu yaklaşımda, kitle iletişim araçları kullanılarak kitlelere gönderilen mesajların onlar üzerinde deri altına enjeksiyon yapan bir şırınga ya da sihirli bir mermi gibi doğrudan ve anında bir etkide bulunduğu düşünülmektedir (Yaylagül, 2008, s.46). Buna göre kitle iletişim araçlarından gönderilen mesaj, hedefi mutlaka bulmakta ve beklenen etkiyi de yapmaktadır (Güngör, 2011, s.86). Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni medya türleri ve onun bir alanı olarak bilinen dijital radyo yayıncılık şimdi eskisi gibi sadece bir ses alıcısıyla bir bölgede yayın yaptıktan sonra internet aracılığıyla istenen bütün bölgeye ulaşabilmektedir ve istediği

hedefi adeta sihirli mermi gibi bularak onların davranışlarını, fikir ve düşüncelerini etkileyen bir mecra olarak görülebilmektedir.

Kullanımlar ve doyumlar kuramı insanların medyayı çok çeşitli amaçlar için kullandığını ve kitle iletişimin kullanıcılarının denetiminde olduğunu ileri sürer. Bu yaklaşımda insanlar gereksinimlerini doyuma ulaştırmaya çalışırlar, doyum için kullandıkları araçlardan bazıları da kitle iletişim araçlarıdır (Tekinalp ve Uzun, 2006, s.85). Bu yaklaşımda izleyiciler pasif olarak değil aktif kullanıcı olarak görülür ve medyayı da kendi istekleri bağlantısında kullandığı ileri sürülür.

Bu noktada değerlendirildiğinde yeni medya türlerinin eşzamansız olabilme özelliği dikkate alındığında yeni medya kullanıcısı daha da etkin konumda yer alabilmektedir. Yeni medya bilginin eşzamanlı olarak karşılıklı iletimi zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bireyin bilgiye erişimi, bilgi alması ve ilemesi yeni medya ortamında daha kolay olmaktadır. İçeriğin sunulduğu anda alma zorunluluğu olmayan yeni medya kullanıcısı medyayı kullanmasında ve doyuma ulaşmasında daha da özgürleşmiş durumda olur. Özellikle de farklı iletişim teknolojilerinin eşzamansız olarak kullanılmasında onu destekleyen farklı çözümler bulunmaktadır. Bunu dijital radyo yayıncılığı bağlamında ele alırsak yapılan yayınların kayıt edilebilme özelliği ile bireyler radyo veya televizyon içeriğine kendilerine uygun zamanda erişim sağlayabilmektedir. Dijital radyo yayıncılığında yer alan podcast uygulaması radyo dinleyicisinin, istediği programı düzenli bir şekilde otomatik olarak kayıt etmesine olanak sağlamaktadır. İnternet bağlantısı desteğiyle dinleyici favori programını istediği anda takip edebilmektedir (Öztürk, 2013, s.24).

Özetle, kullanımlar ve doyumlar çerçevesinden bakıldığında tek taraflı değil çift taraflı olarak yayın yapan yeni medya kullanıcısının daha da aktif olarak konum almasında ve yeni medyada, dijital radyoda sunulan içerikleri isteğine göre istediği anda ulaşabilmesinde önemli fırsatlar yaratmaktadır.

Difüzyon kuramı, yeniliklerin herhangi bir topluma nasıl sokulduğunu ve bu yenilikleri toplum bireylerinin nasıl kabul ettiklerini ya da reddettiklerini anlatmaya çalışan bir kuramdır (Tekinalp ve Uzun, 2006, s.96). Yeni bir fikrin kabul edilmesini açıklamaya yönelik geliştirilen bu kuram esasen 5 adımdan oluşmaktadır. Bunlar farkındalık yaratma, ilgi uyandırma, paylaşma, değerlendirme ve uyum süreçleridir. Difüzyon kuramına göre toplum içinde farkındalık yaratılması, dikkat çeken herhangi bir konunun toplumda paylaşılması ve buna göre de insanlarda davranış biçiminin belirlenmesi amaçlanmaktadır (Peltekoğlu, 2013, s.37).

Yeni medya ve dijital radyo yayıncılık difüzyon kuramı bağlamında değerlendirildiğinde yeni medya türleri onun içinden dijital radyo kanalları belli bir amaçları güden kurum ve kuruluşlar tarafından etkin bir şekilde insanların ilgisini çekmek ve farkındalık yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu noktada gelişmekte olan ülkeler söz konusu olduğunda bu ülkelerdeki radyo kanallarının dijital alana geçmesi o ülkelere yönelik farkındalığın yaratılmasına ve o ülkelerin ilgisini çekmede önemli araç olabilir. Özellikle de dijital alanda yayınlanan kitle iletişim araçlarının çoklu ortamı kullanması, daha doğru bir deyişle video, fotoğraf, metin ve seslerin bir ortamda kullanılma özelliği yeni medyayı, dijital radyoyu daha da etkin konuma getirmektedir.

Böylece de kullanıcıların ilgisini çeken programların yapılmasında dolayısıyla da gelişmekte olan toplumlarının yaşam özellikleri konusunda dünya üzerinde farkındalık

yaratılmasında ve onların paylaşımında, değerlendirmesinde yeni medya ortamları etkin bir şekilde kullanılabilir.

1.5. Kırgızistan ve Kırgızistan'da Radyo Yayıncılığının Gelişimi

Kırgız halkı Orta Asya topraklarında yaşayan en eski Türk halklarından biridir. Orta Asya bütün bilimsel kaynaklarda Asya'nın ortasını belirtmek için kullanılmıştır. Eski zamanlarda bu yer Türkistan olarak adlandırılmıştır. Türkistan 'Türklerin yeri' anlamına gelmektedir ve bu yerde eskiden Türk kabileleri yaşamıştır. Çin kaynaklarında burası 'Hinjiang'¹ olarak geçmektedir. Orta Asya'da yaşayan diğer Türk toplulukları gibi Kırgızlar da uzun süre göçebe hayat yaşamış ve bu nedenle de kendilerine ait eğitim ve toplumsal yazıları olmamıştır. Ancak Kırgızların sözlü kültürü çok gelişmiş ve günümüzde önemli destanlardan biri olan 500 553 satırlı Manas destanının ortaya çıkması ve sözlü olarak ağızdan ağıza dolaşarak günümüz dünyasına kadar gelmesi bunun bir örneğidir.

IX-X yüzyıllarda Karahanlılar Devleti ve bu devletin kağanı Satuk Buğra Han'ın etkisi altında Kırgızlar İslam dinini kabul etmiştir, ancak bu durum da halkın eğitim düzeyinin gelişmesinde etkili olamamıştır. Bu dönemlerde sadece zengin ailelerin çocukları imamlardan Arap dilini öğrenmiş ve Arap harfinde yazmayı başarmıştır. Ancak Kırgızların kendi isteğiyle Çarlık Rusya'nın himayesi altına girmesinden (1863) sonra Rus ve yerli okullar açılmış, Kırgız çocukların bu okullarda eğitim görmeleri imkanı doğmuştur. Bu okullar daha çok Karakol, Oş ve Pişpek (Bişkek)² gibi merkezi bölgelerde açılmış (Balci, Alimbekov ve Boobekova, 2017, s.531-533), ancak yüzyılın sonuna doğru diğer bölgelerde yaygınlaştırılabilmştir.

Kırgızistan Çarlık Rusyası dönemi içine girince bu topraklarda Rusça yaygınlaşmaya başlamış ve bununla birlikte ilk Rus aydınları tarafından süreli yayınlar çıkartılmıştır. İlk yayın 1013'te tarımla ilgili bilgileri içeren '*Prjevalskiy Selskiy Hozyain*' (Prjevalsk Köylüsü) dergisi olmuştur. Dergi, 4 sayıdan sonra kapatılmıştır. Daha sonra 1914'te yine ruslar tarafından Rusça olarak '*Pişpekskiy Byulleten*' (Pişpek Bülteni), 1916'da '*Telegrafny Vestnik*' (Telgraf Gazetesi), '*Okraina*' (Kenar Bölge) gazeteleri yayın hayatına başlamıştır. 1917 Ekim İhtilali sonrası Bolşevikler yönetime gelmiş, böylece kurulan Sovyet yönetimi Türkistan bölgelerinde köklü değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle resmi devlet ideolojisini yaymada Sovyet basınına büyük görevler düşmüştür. Bu bağlamda Sovyet gazeteciliği Kırgızistan'da 1918'de ortaya çıkmış ve '*Pişpekskiy Listok*' (Pişpek Levhası, 1918), '*Golos Proletariata*' (Proletarya Sesi, 1919) gibi gazeteler yayımlanmaya başlamıştır. Yeni kurulan Sovyetler Birliği'nin propagandasını yapmak görevini üstlenen bu yayınlar görüldüğü gibi Rusça olarak yayınlanmıştır. İlk Kırgızca olarak basılan gazete de 7 Ekim 1924 yılında basılan "Erkin-Too" gazetesi olmuştur (Altımışova, 2013, s. 74).

Kırgızistan'da yazılı basının gelişmesi özellikle de 1930'lardan sonra görülürken bunun yanı sıra radyo ve televizyon yayınları da aynı bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Kırgız radyo ve televizyonun gelişimi Sovyet radyo ve televizyonuyla birlikte yaşanmıştır. Bu dönemde Rus bilim adamı olan A.S. Popov radyoyu icat eder ve onun bu icadı kitle iletişim araçlarının gelişimi ve değişiminde önemli bir dönüm noktası olur³. 1918 yılında Sovyetler Birliği'nde ilk radyoteknik bilimsel araştırma merkezi açılır. M.A.Bonç-Brueviç'e yazdığı mektupta V.İ.Lenin "*Kağıtsız ve mekansız olarak çalışan gazeteniz sizin büyük icadınız olacaktır*" diye bu merkezi göz önünde bulundurmıştır. 1922'den sonra Sovyet Birliği'nde düzenli olarak çıkmaya başlayan radyo yayını Kırgızistan'da 1920'li yılların

sonlarına doğru başlamıştır. Kırgızistan'daki radyo yayınıyla ilgili ilk olarak 1926 yılında "Krestyanskiy Put" gazetesinde dile getirilmiştir (Düyşeeva, 2013, s.14).

Radyo yayıncılığına olan ilgi 1926 yılından sonra daha da artmaya başlamış, Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (Kırgız ASSR) ilk kurultayında tüm halkın radyo dinleyebilmesi için Moskova'dan radyo malzemeleri istenmiştir. Moskova'dan getirilmiş olan radyo malzemeleri aracılığıyla 1927 yılı 7-12 Mart günleri arasında yapılan Kırgız ASSR'in ilk Kurultayı bu radyo vericileri aracılığı ile tüm halka ulaştırılmıştır. Böylece ilk Kırgız radyosunun doğuşu bu tarih olarak kabul edilmektedir (Sıdıkova, Egemberdiev vd., 2002, s.69). Kırgızistan koşullarında radyo ülkedeki siyasi, toplumsal ve kültürel gelişmeleri sürekli takip edebilmenin en iyi yolu olarak görülmüştür. Ayrıca bu bölgede radyonun kurulması için hiçbir engel görülmemiştir. Böylece 1927 yılında Kırgız ASSR'in başkenti Frunze şehrinde Kırgızistan için ilk radyo istasyonu kurulmuştur (Çernov, 2009, s.17).

19 Aralık 1931'de Kırgız ASSR merkez Yönetim Komitesi bünyesinde Devlet Komitesi kurulmuş ve bu komitenin altında üç temel sektörün oluşmasına karar verilmiştir. Bunlar: 1. Radyo Yayıncılığının Komünist Partisi, Sovyet ve İş Sendikası Sektörü, 2. Radyo Yayıncılığının Sanatsal, Siyasi, Bilimsel, Propaganda ve Teknik Propaganda Sektörü, 3. Bütçe, Stratejik Planlamaya Yönetim ve Kadro Hazırlama Sektörü. Böylece 19 Aralık 1931 yılı, Kırgız Radyo Komitesinin kurulduğu gün olarak belirtilmiş, Frunze şehrindeki ilk devlet radyo stüdyosunun yöneticisi olarak da Nikolay Elen'in atanmıştır (Düyşeeva, 2013, s.25).

Bu dönemlerde radyo yayıncılığının içerik yapısına bakıldığında; radyoda genellikle radyogazetelerin yayınlandığı görülmektedir. Örneğin 1932 yılında başkent Frunze'de 'Frunzeli çalışan' adlı radyogazete Kırgızca ve Rusça olarak yayınlanmıştır. Bu programın sorumlusu da Çekmenov Nikolay Semenoviç olmuştur. Sonraki süreçlerde Kırgızistan'ın diğer bölgelerinde de çeşitli konularda radyogazeteler yayınlanmaya başlamıştır (Örneğin Balıkçı şehrinde "Raboçiy Karakol", Kızıl Kıya şehrinde Kırgızca "Şahtaçı", Oş bölgesinde Kırgızca "Kızıl Pahtaçı", Özbekçe "Kommunist", Kırgızca ve Rusça olarak "Sosyalizm" v.s. bunlar arasında sayılabilir) (Usupov, 2007, s.37).

II Dünya Savaşı döneminde Kırgız radyosu da Sovyetler Birliği radyosu gibi önemli propaganda aracı olarak hizmet etmiştir. Radyoda sürekli "Her şey savaş için!", "Biz hakikat için savaşağız!", "Düşman yenilecek!" "Zafer bizimki!" gibi halkı psikolojik ve ideolojik açıdan motive edici sloganlar yayınlanmıştır. Savaş yıllarında radyoda sunulan haberler ve toplumsal-siyasi programlar Sovyet İform Büro tarafından hazırlanmıştır. Bu dönemde Kırgız Merkez Radyosu'nda sunulan 2.373 bildiri, 2.000'e yakın günlük haber ve 122 program bu bürodan alınmıştır (Bityukov, Düyşeeva, 2002, s.97).

Savaştan sonraki dönemlerde ise hem radyo hem de televizyon yayıncılığı daha hızlı gelişmiştir. Örneğin 1957 yılında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kırgız SSR)⁴ merkez Komitesinin aldığı "Ülkedeki radyo yayıncılığının durumuna ve geliştirmeye" ilişkin karar esasında ülkede 1960 yılına kadar 287 radyo istasyonu, 202 bin radyo ses ileticisi ve 157 bin radyo alıcısı varken (Çernov,2009, s.29-30), 1975 yılına gelindiğinde Kırgızistan'ın yaklaşık tüm bölgelerine radyo yayıncılığı ulaştırılmış ve yayın süresi 24 saate çıkarılmıştır. 24 saatin 19 saatinde de tamamen Kırgız dilinde programlar yapılmıştır (Bityukov, Düyşeeva, 2002, s.97).

31 Ağustos 1991 yılında Kırgızistan kendi bağımsızlığını ilan ettikten sonra Kırgız Televizyon ve Radyo Komitesi SSCB Merkez Televizyon ve Radyo Komitesinin yönetiminden çıkmış ve bağımsız olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Kalçaeva ve Bitjukov, 2002, s.145). 1991 yılı 1 Ocak'ta Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı kararına göre Kırgız SSR Radyo ve Televizyon Devlet Komitesi, Kırgızistan Radyo ve Televizyon Devlet Kurumu olarak değiştirilmiş; kurumda çalışanların sayısı ve haklarının aynı kalması, kurumun devlet bütçesi tarafından finanse edilmesi şartıyla yeniden yapılandırılmıştır (Çernov, 2009, s.69).

Bağımsızlık dönemlerindeki radyo yayıncılığına bakıldığında ise, 1992-2002 yıllar arasında Kırgızistan'da yaklaşık 20'ye yakın radyo istasyonunun mevcut bulunduğunu görebiliriz (Düşkeeva, 2002, s.104). Bağımsızlık dönemlerinde çalışmaya devam eden devlet statülü radyo kanalı toplam 5 adettir ve bunlar Kırgız Ulusal Televizyon Radyo Kurumunun (KTRK) bünyesinde bulunmaktadır. Bu kanalların ilki '*Kırgız Radyosu*' olup 1958 yılından itibaren KTRK'nın bünyesinde yayın hayatına başlamıştır. Kırgızca yayın yapan bu radyo, ağırlıklı olarak kültür ve sanat programlarına yer vermektedir. Diğer bir radyo ise bağımsızlık sonrası yayına başlamış olan '*Birinci Radyo*'dur. Genel olarak tüm alanlarla ilgili Rusça ve Kırgızca yayın yapmaktadır. '*Min Kıyal FM*' ise 1 Ocak 2007'de açılmış olup bu da KTRK bünyesinde ağırlıklı olarak Kırgızca müzik (% 80'i müzik, % 20'si haber) yayını yapmaktadır. Bu radyo, uluslararası "*BBC*" radyosu ile ortaklıdır (www.ktrk.kg/minkiyal: 2019). Dördüncü devlet radyosu '*Dostuk FM*'dir. Bu kanal 2010 yılından sonra kurulmuştur. Kırgızistan'da birçok etnik kökenli milletler yaşadığından bu ulusların birlik ve beraberlik içerisinde yaşamaları konusunda programlar yapmaktadır. Beşincisi ise '*Baldar FM*'dir. Bu radyo 2015 yılında faaliyet göstermeye başlamış olup özellikle de çocuklara yönelik programlara ağırlık vermektedir (KTRK Yıllık Raporu, 2016, s.101).

Bunun dışında bağımsızlık sonrası ortaya çıkan özel radyo kanallarının başında ise 1992 yılında yayına başlayan "*Almaz*" radyosu gelmektedir. Bunun dışında 1995 yılında kurulan Rusya Federasyonu radyo kanalı Russkoe radyonun şubesi "*Russkoe radyo*" kanalı, 1996 yılında kurulan ve müzik yayını yapmakta olan "*Evropa Plus*" kanalı, 1997 yılından itibaren yayına başlayan "*Hit FM*" radyosu, 1998 yılından itibaren yayına çıkan "*Kırgızistan Obondoru*" radyosu, 2000 yılında yayına başlayan "*Avtoradyo*" ve aynı yıl içerisinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi tarafından kurulan "*Manas FM*" radyoları ilk özel radyo kanallarının içinde yer aldığı söylenebilir (Düşkeeva,2002, s.112-117).

1.6. Kırgızistan'da Radyo Yayıncılığının Dijital Alana Geçiş Süreci ve Günümüzdeki Durumu

Kırgızistan Orta Asya ülkelerinin içinde dijital yayıncılığa geçen ilk ülke olarak bilinir (Isakova ve Kıdıraliyeva, 2016, s.88). Dijital yayıncılıkla ilgili ilk pilot çalışması 2008 yılı Kasım ayında Kırgızistan'ın en uzak bölgesi Batken'de uygulanmıştır. Burada dijital yayın DVB-T standartına göre yapılmıştır. Adı geçen pilot çalışması ülkenin 2009-2011 yıllar için hazırladığı stratejik planlamada yer alan ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından 31.03.2009 No183 kararıyla onaylanan "Ülkenin dijital radyo ve televizyon yayıncılığına geçmesine" ilişkin programa göre uygulanmıştır (Isakova ve Kıdıraliyeva, 2016, s.88).

2011 yılında Kırgızistan'ın dijital yayına geçmesiyle ilgili devlet programı kabul edilmiş ve bu programa göre dijital ağı kurma görevi devlet telekomünikasyon kurumu Kırgıztelekom'a ve özel "Dijital Teknoloji" şirketine verilmiştir. Kırgızistan dağlık bölge olduğu için DVB-T2 ve MPEG-4 standartlarının uygulanması kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla da 2017 yılına kadar 4 düzeyde programın gerçekleşmesi söz konusu olmuştur. Böylece 2014 yılında Oş, Celal-Abad, Talas ve Çüy bölgeleri 9 radyo istasyonları pilot halinde

Çalışmaya başlamıştır. 2015 yılında ise Isık-Köl, Narın, Celal-Abad, Oş bölgelerinde 24 radyo istasyonları dijital yayına geçirilmiştir. 2016 yılında da Batken bölgesi geçmiştir. Böylece 2017 yılının Mayıs ayında Kırgızistan'da karasal yayıncılıktan dijital yayıncılığa geçilmiştir. Ancak bazı bölgelerde coğrafi sıkıntılar olduğu için dijital yayıncılık ülkenin %87'sini kapsamaktadır. Geri kalan % 13'lük kısımda ise karasal yayıncılık devam etmekte olup zaman içerisinde dijital geçiş buralar için de planlanmaktadır (Almaküçükov ve Baykulova, 2014, s.32).

Kırgızistan'da radyo ve televizyon yayıncılığının dijital alana geçmesiyle birlikte hem televizyon, hem de radyo kanallarında gelişmeler olmuştur. Örneğin Kırgız Cumhuriyeti Devlet İletişim Ajansı'nın 2009 verilerine göre ülke içerisinde toplam 20 radyo istasyonu yayın yaparken (Kırgız Cumhuriyeti Devlet İletişim Ajansı yıllık raporu, 2009, s.18) bu sayı 2019 yılında 62'ye ulaşmıştır. Bunların ulusal, yerel ve internet tabanlı online dağılımlarını aşağıdaki tabloda görebiliriz:

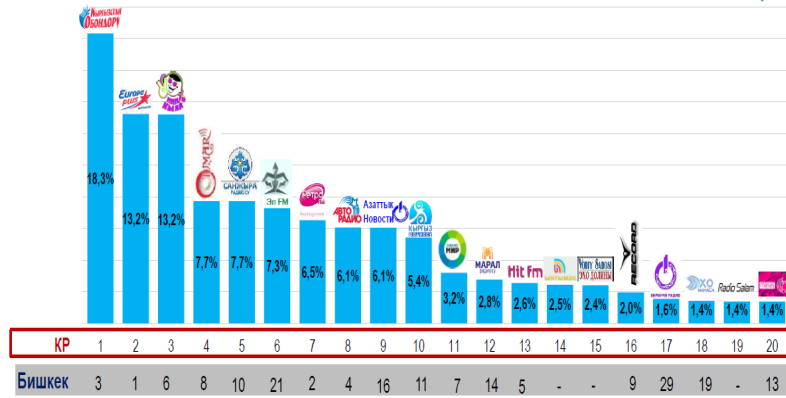
Tablo 1: Kırgızistan'da yayın yapan radyo kanalları

No	Kategoriler	Adet
1	Ulusal	12
2	Yerel	21
3	Özbekistan'a ait	1
4	Rusya'ya ait	13
5	Online	15
	Toplam	62

Kaynak: (Bilgiler Kırgız Cumhuriyeti Devlet İletişim Ajansından, M-Vector araştırma şirketinden ve kendimiz tarafından elde edilmiştir)

Ulusal radyo kanalları: "Kırgızistan Obondoru", "Tumar", "Manas FM", "Kabarlar", "Min Kıyal", "Kırgız Radyosu", "Evropa +", "Almaz", "Azattık", "Dostuk", "Birini Radyo" ve "El FM"; yerel radyo kanalları : "Atom FM", "Record", "Intımak", "Maral FM", "Romantika", "Süyünü FM", "Iradio 92", "IRADIO.ONE 80'channel", "Sancıra", "Radyo Parlament", "Manas Canırığı", "AFN", "Radyo Piramida", "Next FM", "Kırgız Melodiyaları", "Maks Radyosu", "LW", "Super FM", "Şanson", "Sezim", "Radyo Salam"; Özbekistan'a ait radyo kanalı "Vodiy Sadosi"; Rusya radyo kanalları "Mir", "Hit FM", "Radyo Ok", "Avtoradyo", "Sputnik", "Retro", "Gorod FM", "Vesti FM", "Radyo Rossii", "Radyo Most", "Eho Moskvi", "Love Radyo" ve "Russkoe Radyo"; online radyo kanalları olarak da "Kyrgyz R", "Fever", "Emotions", "Energy", "Polaris", "Sunshine Radio", "Baldar FM", "Gorod FM-Klassic", "Gorod FM-Dance", "Gorod FM- Golden Hits", "Gorod FM—Instrumental", "Gorod FM—Lounge/ChilOut", "Gorod FM—Fitnes Radyo", "Gorod FM-Hiti 90-h", "Gorod FM-Şanson", "Territory" kanalları bulunmaktadır.

Kırgızistan'da özellikle medya sektörünü araştıran şirketlerden biri olan M-Vector Araştırma Şirketi'nin 2017 yılında yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre Kırgızistan'da en çok dinlenen radyo kanalları aşağıda gösterilmektedir (M-Vector, 2017, s.58).

Şekil 1: Kırgızistan'da En Çok Dinlenen Radyo Kanalları

Şekil 1 değerlendirildiğinde Kırgızistan'da en çok dinlenen radyoların başında özel radyolar gelmektedir. Bunlar arasında Kırgızca yayın yapan “Kırgızistan Obondoru”, % 18,3'lük dinlenme oranıyla ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada % 13,2 lik dinlenme oranıyla Rusça yayın yapan “Evropa Plus”, üçüncü sırada Kırgızca yayın yapan “Min Kiyal” (% 13,2), dördüncü sırada “Tumar” (7,7%), beşinci sırada “Sangira” (7,7%) yer alırken, devlet radyosu “Kırgız Radyo” % 5,4 dinlenme oranıyla ancak 10. sırada yer alabilmektedir.

Bu kanallardan “Kırgızistan Obondoru” ve “Evropa Plus” kanalları aynı “Evropa” medya holdingine ait olup ilki Kırgızca ikincisi de Rusça yayın yapan özel statülü kanallardır. Bu kanallar Kırgızistan'da yayına başlayan ilk özel kanallar olarak bilinir. “Min Kiyal” radyosu Kırgız Ulusal Radyo ve Televizyon Kurumunun bünyesine giren devlet statülü kanaldır. M-Vector şirketinin yaptığı araştırma sonuçlarına göre ise Kırgızistan'da halkın en çok müzik, özellikle de folklor müziğini dinlediği (% 44,2), daha sonra sırasıyla % 31,4 le haberleri, % 8,4 le talk show programlarını, % 3,7 le hava durumunu, % 3,3 le spor, % 2,5 sağlık, % 2,3 le siyaset, % 1 le dini ve kültürel programları dinlediği ortaya çıkmıştır (M-Vector, 2017, s.55).

1.7. Dijital Alanda Yayın Yapan Radyo Kanalları ve Onların Gelişim Perspektifleri

Günümüzde Kırgızistan genelinde yayın yapan radyo kanallarının içerisinde dijital yayıncılığa geçen ve internet ortamında online olarak yayınlanmaya başlayan radyo kanallarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Online radyo kanalları olarak da “Kyrgyz R”, “Fever”, “Emotions”, “Energy”, “Polaris”, “Sunshine Radio”, “Baldar FM”, “Gorod FM-Klassic”, “Gorod FM-Dance”, “Gorod FM- Golden Hits”, “Gorod FM—Instrumental”, “Gorod FM—Lounge/ChilOut”, “Gorod FM—Fitnes Radyo”, “Gorod FM-Hiti 90-h”, “Gorod FM-Şanson”, “Territory” kanalları bulunmaktadır. Bu kanallar sadece internet alanında yayın yapmaktadır. Ancak bunun dışında hem karasal hem de dijital alanda yayın yapan Tablo 1.'de gösterilen ulusal kanallar da bulunmaktadır.

Hem karasal, hem de dijital olarak yayın yapan kanalların içinde devlete ait KTRK devlet televizyon kurumunun bünyesinde bulunan 5 radyo kanalını ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'ne ait kurumsal bir radyo kanalı olan “Manas FM” radyosunu örnek olarak gösterebiliriz. Devlet statülü radyo kanalı toplam 5 tane olup bunlar Kırgız Ulusal Televizyon Radyo Kurumunun (KTRK) bünyesinde bulunmaktadır. Bu kanalların ilki ‘Kırgız Radyosu’ olup 1958 yılından itibaren KTRK'nın bünyesinde yayın hayatına başlamıştır. Kırgızca yayın yapan radyo, ağırlıklı olarak kültür ve sanat programlarına yer vermektedir. Diğer bir radyo ise bağımsızlık sonrası yayına başlamış olan ‘Birinci

Radyo'dur. Genel olarak tüm alanlarla ilgili Rusça ve Kırgızca yayın yapmaktadır. *'Min Kıyal FM'* ise 1 Ocak 2007'de açılmış olup bu da KTRK bünyesinde ağırlıklı olarak Kırgızca müzik (% 80'i müzik, % 20'si haber) yayını yapmaktadır. Radyonun kurallarına göre sadece Kırgız sanatçıların şarkıları çalınmakla birlikte eğer Kırgız sanatçıların başka dillerde şarkıları varsa o dilde de şarkılara yer verilmektedir. Diğer bir istisna ise reklamların Kırgızca ve Rusça yayınlanabiliyor olmasıdır. Bu radyo, uluslararası *"BBC"* radyosu ile ortaktır (www.ktrk.kg/minkiyal: 2019). Dördüncü devlet radyosu *'Dostuk FM'*dir. Bu kanal 2010 yılından sonra kurulmuştur. Kırgızistan'da birçok etnik kökenli milletler yaşadığından bu ulusların birlik ve beraberlik içerisinde yaşamaları konusunda programlar yapmaktadır. Beşincisi ise *'Baldar FM'*dir. Bu radyo 2015 yılında faaliyet göstermeye başlamış olup özellikle de çocuklara yönelik programlara ağırlık vermektedir (akır, 2019, s.273).

Kırgız Ulusal Televizyon Radyo Kurumunun (KTRK) bünyesinde bulunan "Kırgız Radyosu" kanalı <http://www.ktrk.kg/kyrgyzradio> websitesi aracılığıyla canlı olarak yayın yapmaktadır. "Kırgız radyosu"nun Facebook, Tweets, Odnoklassniki ve Youtube sosyal ağlarında hesapları bulunmaktadır. Kırgız Ulusal Televizyon Radyo Kurumunun (KTRK) bünyesinde bulunan ikinci radyo "Birinci Radyo" <http://www.ktrk.kg/birinchi> websitesi aracılığıyla canlı olarak yayın yapmaktadır. "Birinci Radyo" kanalının Facebook, Tweets, Odnoklassniki ve Youtube sosyal ağlarında hesapları bulunmaktadır. Üçüncü radyo "Min Kıyal FM" kanalı <http://www.ktrk.kg/minkiyal> websitesi aracılığıyla canlı olarak yayın yapmaktadır. "Min Kıyal FM"nin Facebook, Tweets, Odnoklassniki ve Youtube sosyal ağlarında hesapları bulunmaktadır. "Dostuk" kanalı ise <http://www.ktrk.kg/dostuk> websitesi aracılığıyla canlı olarak yayın yapmaktadır. "Dostuk FM"nin Facebook, Tweets, Odnoklassniki ve Youtube sosyal ağlarında hesapları bulunmaktadır. "Baldar FM" kanalı ise sadece internet ortamında online olarak yayın yapmaktadır. Online yayınları <http://www.ktrk.kg/online/online-baldarfm.php> web sitesinden takip edilebilir.

Özel radyo kanallarından "Manas FM" radyo kanalı ise Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nin bünyesinde bulunan üniversite radyosu olarak bilinir. Radyo ilk 1999 yılında internet üzerinden yayına başlamış, daha sonra 2000 yılında Bişkek ve Çüy bölgesinde karasal olarak yayına geçmiştir. 2014 yılından itibaren tüm Kırgızistan genelinde yayın yapmaya başlamıştır. Radyo, genel olarak toplumun genç kesimine hitap etmektedir. Yayın programları da ağırlıklı olarak gençler tarafından yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Manas FM radyosunda kendi alanında tanınan öğretim elamanları, sanatçılar, iş adamları da gönüllü olarak program yapmaktadır (<http://mediamanas.kg/radio.html>). "Manas FM" radyo kanalı <http://mediamanas.kg/> web sitesinden canlı yayın yapmaktadır ve "Manas FM" radyo kanalının Facebook sosyal ağında hesabı ve 11385 takipçisi bulunmaktadır.

Sonuç

Kırgızistan'daki radyo kanallarının gelişim süreçlerine, yayın içeriklerine ve günümüzdeki konumlarına bakıldığında; Kırgızistan'ın Sovyetler Birliği bünyesinde bulunduğu yıllarda özellikle de II. Dünya Savaşı dönemlerinde önemli haberleşme ve propaganda aracı olarak görev yaptığı, savaş sonrası dönemlerde ise Sovyet halkını birbirine bağlayan komünist partinin ideolojik aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. 1933 yılında "Sovetskaya Kırgızıya" gazetesinde yayımlanan bir makalede Padist takma adlı radyo editörü o zamandaki radyonun işlevi hakkında: *"komünist partisinin faaliyetlerini yayınlamak, halkı bu doğrultuda iknaya çalışmak ve Bolşevizmin propagandasını yapmak üzere kurgulanmıştır"* (Çernov, 2009, s.20).

Savaş sonrası dönemlerde ise diğer kitle iletişim alanlarında olduğu gibi radyo alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin 1946 yılında ülke genelinde 5'i bölgesel, 35'i ilçelere ve şehirlere yönelik toplam 41 radyo istasyonu bulunurken bu sayı 1950'lerde 140'a çıkmıştır (Usupov, 2007, s.78). 1985-1991 yılları arasında ülkedeki perestroyka (yeniden yapılandırma) döneminde ülkedeki kitle iletişim araçlarının gelişiminde biraz durgunluk yaşanırken bağımsızlıktan sonra tekrar canlanmaya başlamıştır. 2010'lardan sonra dijital yayıncılığa geçiş süreci tüm dünyada olduğu gibi Kırgız kitle iletişim araçlarını da olumlu yönde etkilenmiş, yeni iletişim teknolojileri sayesinde yeni kapıları açmıştır.

2008 yılında başlayan ancak 2017 yılına kadar süren dijitalleşme sürecinde birçok radyo ve televizyon kanalı karasal yayıncılıktan dijital ve uydu yayıncılığına geçmiştir. Bugün itibarıyla ülkenin % 87'si dijital alana geçmiş, %13'ü ise karasal olarak yayınlarına devam etmektedir, ancak bunların da dijital alana geçmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Kırgızistan'daki bu mevcut duruma ilaveten dijital alanda olmayıp sadece internet üzerinden online yayın yapan radyo kanalları da bulunmaktadır. Bunların toplam sayısı ise 15 olarak tespit edilmiştir. Hem online hem de dijital alanda ise yayın yapan yaklaşık 30'a yakın ulusal ve yerel radyo kanalı mevcut bulunmaktadır. Sonuç olarak baktığımızda dijitalleşme sürecinin Kırgız radyo yayıncılığı için birçok gelişmelerin yaşanmasına neden olduğunu görebiliriz. Örneğin internet üzerinden yayın yapan ulusal radyo kanalları daha geniş kitleye ulaşabilmektedir. Eskiden tek yönlü yayın yapan, etkileşimsiz geleneksel nitelikteki yerel radyo kanallarının yeni medya ortamlarında yayın yapmaya başlaması, radyonun dinleyicilerle iki yönlü iletişim kurmasına olanak sağlamıştır. Bunun dışında çoklu medya ortamları sayesinde radyonun hem işitsel, hem görsel, hem de metinsel hale dönüşmesi dinleyiciye birçok avantajlar sağlamıştır. Ayrıca eskiden sadece ulusal ve yerel çapta yayın yapmakla sınırlı olan radyo kanalları dijitalleşme süreciyle birlikte ulusötesi alana çıkabilmiştir. Bu da ülke dışında yaşayan Kırgız vatandaşların ülkelerinden haberdar olmalarına ve ulusal müziklerini dinlemelerine olanak sunmuştur. Son söz olarak Kırgızistan gibi gelişmekte olan ülkelerin kitle iletişim araçlarının dijitalleşme sürecinin milli kimlik ve kültürlerinin sürdürülebilirliğine katkıları sunduğunu söyleyebiliriz.

Notlar

1 shin-jong" olarak okunur. Robson 1984

2 12 Mayıs 1926 tarihine kadar Pişpek, 1926-1991 arasında Frunze, 1 Şubat 1991 tarihinde de Bişkek olarak adlandırılmıştır.

3 Yukarıda Aysel Aziz'den aktarıldığı gibi Batı Avrupa'da radyoyu 1895'te ilk icat eden Marconi olarak tanınmasına karşın Düyşekeeva'dan aktarıldığı gibi Doğu Avrupa, Rusya ve Kırgızistan'da A.S.Popov aynı 1895 yılında radyoyu icat eden bilim adamı olarak bilinir.

4 Kırgızistan Sovyetler Birliği'nin bünyesinde bulunduğu ilk yıllarda Kırgız Özerk Bölgesi (1925-1926), daha sonra Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kırgız ASSR) (1926-1936), daha sonra da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kırgız SSR) (1936-1991) olarak isimlendirilmiştir.

Kaynakça

Almaküçükov, K. ve Baykulova, İ. (2014). *KR Sanariptik Teleradioberüügö Ötүү cana Anı Önüktürүү Sayasatı: Kırdaldı Baaloo cana Carandık Koomdun Sunuştarı*. Bişkek: Soros Kırgızstan

Altımışova, Z. (2013). Kırgızistan'da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (29), 73-90

- Aziz, A. (2002). *Radyo Yayıncılığı*. Ankara: Nobel
- Balabanlar, A. (1997). *Dijital Radyo Yayıncılığı*. Ankara: İletişim Broadcast
- Balcı, S. Alimbekov, A. vd. (2017). Geçmişten Günümüze Kırgızlarda Eğitim. C.Buyar (Ed.) *Kırgızistan:Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset* (531-557) içinde. Bişkek:BYR Publishing House
- Birsen, Ö. (2018). Transforming Radio, Changing Listener. *Social Sciences Research Journal* 7 (4), 283-290
- Bityukov, A. ve Düyşeeva, A. (2002). Kayra Kuruu Uçurundaki Kırgız Radyosunun Ukturuuları (1985-1991). C.Bakaşeva (Ed.) *Kırgız Jurnalistikasının Tarihi* içinde. Bişkek: KUU Yayınları
- Castells, M. (2000). İnforsionnaya Epoha: Ekonomika, Obşestvo i Kultura, Moskova: MGU Ekonomi Yüksek Okulu Yayınları. 1.cilt
- akır, H. (2019). "Başlangıçtan Günümüze Kırgız Medyası", C.Buyar (Ed.) *Kırgızistan Araştırmaları 2019* (257-293) içinde, Bişkek:BYR Publishing House
- ernov, F. (2009). İstoriya Razvitiya Teleradioveşaniya v Kırgızstane. Bişkek: Gosudarstvennoe Obrazovatelnoe Uçrejdeniye Vişşego Professionalnogo Obrazovaniya Kırgızsko-Rossiyskiy Slavyanskiy Universitet
- ernov, F. (2009). *Radio i Televidenie Kırgızstana: Faktı, Sobitiya, Lyudi Sovetskogo i Postsovetskogo Periodov v İstoriko-Sotsiologičeskom Aspekte*. Bişkek: Gosudarstvennoe Obrazovatelnoe Uçrejdeniye Vişşego Professionalnogo Obrazovaniya Kırgızsko-Rossiyskiy Slavyanskiy Universitet
- etin, M. ve Özgiden, H. (2013). Dijital Kültür Sürecinde Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Twitter Kullanım Davranışları Üzerine Bir Araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 2 (1)
- Düyşeeva, A. (2002). Mamlekettik Emes Radyostansiyaların Payda Boluşu cana Önügüşü (1992-2002). C.Bakaşeva (Ed.) *Kırgız Jurnalistikasının Tarihi* içinde. Bişkek: KUU Yayınları
- Düyşeeva, A. (2013). *Radyo Jurnalistikasının Negizderi*, Bişkek: Janızak Basımevi
- Geray, H. (2003). İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları. Ankara: Ütopya Yayınları
- Güngör, N. (2011). İletişim Kuramlar, Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Gürcan, H. (2013). İnternet Yayıncılığı, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- İsakova, S. ve Kıdraliyeva, S. (2016). Vnedrenie Sifrovogo Televideniya Standarta DVB-T2 v Kırgızstane, *Kırgız-Rus İslav Üniversitesi Vestnik Dergisi*
- Kadırov, T. (1993). İstoriya Razvitiya Radioveşaniya i Televideniya v Respublike Kırgızstan (1928-1990). Doktora Tezi. Bişkek: Kırgız Devlet Milli Üniversitesi
- Kalçaeva, L. (2002). Kırgız Televideniyasının Önügüü Etaptarı. C.Bakaşeva (Ed.) *Kırgız Jurnalistikasının Tarihi* içinde. Bişkek: KUU Yayınları
- Karıpkulov A. (2003). *KTR İspitanie Vremenem*, İstanbul:Da Yayıncılık
- Kırgız Milli İletişim Ajansı Yıllık Raporu. (2018). Bişkek
- KTRK Yıllık Raporu. (2016). Bişkek

- Kuyucu, M. (2013). Radyonun Müzik Kutusuna Dönüşümü: Radyo Program Türleri ve Tercih Edilirlik Oranları. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8 (4), 372-400
- M.Vector Araştırmaları. (2017). Bişkek
- Öztürk, M. (2013). *Dijital İletişim ve Yeni Medya*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Peltekoğlu, F. (2013). Halkla İlişkiler ve İletişim, Halkla İlişkiler Mesleği. A. Z. Özgür (Ed.). *Halkla İlişkiler içinde*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Robson, B. (1984). *Country Status Report: USSR*. Washington: Center for Applied Linguistics
- Sıdıkova, R. Sıdıkova G. vd. (2002). Kırgız Radiosunun Önüğü Tarihi. C.Bakaşeva (Ed.) *Kırgız Journalistikasının Tarihi içinde*. Bişkek: KMUU Yayınları
- Şahin, M. (2009). Yeni Bin Yılın Öğrencilerinin Özellikleri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2)
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2006). İletişim Araştırma ve Kuramları. İstanbul: Beta Basım
- Usupov, S. (2007). İstoriya Kırgızskoy Journalistiki. Bişkek: KR Eğitim, Bilim ve Gençlik Siyaseti Bakanlığı Yayınları
- Yaylagül, L. (2008). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları
- Yılmaz, A. (2020). Radyo ve Sosyal Medya Yakınsaması: TRT Radyo ve TRT FM'in Facebook ve Twitter Pratikleri. *TRT Akademi* , 5 (9) , 28-51
- <http://mediamanas.kg>, 21.12.2019 tarihinde erişildi.

Radio Broadcasting in Kyrgyzstan in Digital Age

Hamza akır (Prof. Dr.)

Topçugöl Narmamatova (Res. Asst. Ph.D.)

Extended Abstract

The computerization process in the world towards the end of the XX century and then the emergence and development of the internet caused changes in many areas. These developments brought along the acceleration of the globalization process and the world turning into a small village as McLuhan said. Along with the globalization process, important changes have occurred in the field of communication as well as in many other fields. These can be classified as the transnational broadcasting of local and national media organizations, the emergence of media holdings in private areas such as state institutions, and the rapid communication and information transfer between countries. Transnational broadcasting of media organizations' has played an important role in the news exchange, information sharing between countries / communities who were far away from each other, both geographically and politically.

The transition of traditional media to digital space has brought many advantages. For example, radio broadcasting, which has been a very effective mass communication tool since its emergence, has undergone significant changes and transformations in terms of both structural and target audience. In the digital age the radio audience has the opportunity to listen to radio broadcasts online with modern devices not only via radio, but also via the internet.

Especially, with the transition of digital broadcasting the radio gets to play an important role in developing and strengthening the relations between countries. All the existing positions such as cultures, traditions, daily lives, political and economic conditions of the peoples of the Turkish World who are living at long geographical distances are transmitted to each other through digital radio broadcasting. By the way these people have an opportunity to exchange their country information, news and culture.

The transition from traditional broadcasting to digital has brought many advantages for radio. On the one hand, while working only audibly in the past, today it has become concrete by visualizing. Especially, the radio's transition to the online environment allowed it to cover a wider area. Radio broadcasting started in the world in the 1860s, when Maxwell theory suggested the theory about the existence of electromagnetic waves and that these waves could transmit the sound. By the way in 1880s this theory was transformed into practice by H. Hertz, and in Kyrgyzstan radio broadcasting started with Soviet radio and television. After 1922 in the Soviet Union the radio broadcast started to appear regularly, and in Kyrgyzstan it started to broadcast in the late 1920s. About the radio broadcasting in Kyrgyzstan was first mentioned in the newspaper "Krestyanskiy Put" in 1926.

Kyrgyzstan is known as the first country to go into digital broadcasting in the Central Asian countries. The first pilot study on digital publishing was implemented in November 2008 in Batken, the most remote region of Kyrgyzstan. Here, the digital broadcast was made according to the DVB-T standard. The mentioned pilot study was implemented according to the program of the country, which was included in the strategic planning prepared

for 2009-2011 years and approved by the President of Kyrgyzstan with the decision of 31.03.2009 No183. With the transition radio and television broadcasting to the digital field in Kyrgyzstan, there have been developments in both television and radio channels. For example, according to 2009 data of the Kyrgyz Republic State Communication Agency, there has been broadcasted 20 radio stations in the country (Kyrgyz Republic State Communication Agency annual report, 2009: 18), but in 2019 this number reached to 62 radio channels.

As a result of the evaluation, we can list some radio and television channels which broadcast through internet. They are: *“Kyrgyz R”, “Fever”, “Emotions”, “Energy”, “Polaris”, “Sunshine Radio”, “Baldar FM”, “Gorod FM-Klassic”, “Gorod FM-Dance”, “Gorod FM- Golden Hits”, “Gorod FM—Instrumental”, “Gorod FM—Lounge/ChilOut”, “Gorod FM—Fitnes Radyo”, “Gorod FM-Hiti 90-h”, “Gorod FM-Şanson”, “Territory”*.

Keywords: Kyrgyzstan, New Media, Radio, Digital Age, Digital Broadcasting